

ЩОДО НАПРЯМІВ АНТИІНФЛЯЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Я.А. Жаліло, д. е. н., с. н. с., заслуж. економіст України, заступник директора – керівник центру економічних і соціальних досліджень НІСД

Л. Г. Шемаєва, д. е. н., професор, головний консультант відділу економічної стратегії центру економічних і соціальних досліджень НІСД

В аналітичній записці наголошено на загостренні інфляційних ризиків для України у короткостроковому періоді та доведено необхідність солідарної відповідальності за антиінфляційну політику Національного банку та Уряду України. Запропоновано заходи щодо сприяння конкурентним механізмам ціноутворення та запобігання зловживанням монопольним становищем як комплементарні до здійснення політики інфляційного таргетування.

Упродовж 2021 року в Україні спостерігається наростання темпів зростання споживчих цін. Після обумовленого коронакризовим спадом зниження річного темпу інфляції до 2,7 % у 2020 р., індекс споживчих цін (ІСЦ) збільшився до 9 % (9 місяців 2021 р. до 9 місяців 2020 р.).

Суттєвою особливістю інфляційного процесу у цей період є випереджаюче зростання цін на товари повсякденного попиту, насамперед – продовольство. Зокрема, у вересні 2021 р. порівняно з вереснем 2020 р. вартість хліба була вищою на 17,2 %, курячих яєць – на 60,7 %, соняшникової олії – на 71,7 %, цукру – на 88 %. При цьому вартість комунальних послуг збільшилася на 25,1 %, а пального – на 31,2 % (Додаток 1). Відтак, негативний вплив зростання цін є найвідчутнішим для низькодохідних категорій населення, у бюджеті яких основні продукти харчування складають найбільшу частку.

Прискорення інфляції в Україні у 2021 р. стало наслідком комплексного впливу низки чинників, серед яких головними є наступні.

1. Післякоронакризове поживавлення економіки у глобальному вимірі великою мірою досягнуто завдяки заходам монетарного та фіскального стимулювання національних економік. Найбільші програми у відповідь на коронакризу були вжиті в

США та ЄС. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринках обумовив зростання цін. Згідно повідомлення Євростату¹ від 01.10.2021 р., річна інфляція в євросоні сягнула у вересні ц.р. найвищого показника з 2008 р. на рівні 3,4 % (Додаток 2). В Україні внаслідок стимулювання банківського кредитування (зокрема, втілення програми «5-7-9 %») за 8 місяців 2021 року залишки кредитів, виданих банками не фінансовим корпораціям, після трирічного періоду стагнації та скорочення збільшилися одразу на 63,2 млрд грн.

2. З другого кварталу 2020 р. поступове відновлення економік після коронакризового шоку започаткувало довгостроковий тренд зростання цін на сировинні енергетичні товари на світових ринках (Додаток 3). Зважаючи на те, що енергоносії (нафта, газ, вугілля та електроенергія) є основою виробничих процесів, подорожчання ланцюговою реакцією поширилось на решту товарів та послуг. Високий рівень залежності України від імпорту енергоресурсів обумовив активний «імпорт» інфляційних чинників. З серпня 2020 р. це запустило перманентне зростання комунальних тарифів, лідером серед яких стало збільшення вартості електроенергії та природного газу.

3. **Відбулося помітне збільшення рівня оплати праці.** Мінімальну зарплату з 1 січня 2021 року було підвищено на 20 % – з 5000 до 6000 гривень, з 01.12.2021 року вона має зрости ще на 500 грн – до 6500 грн. Середньомісячна заробітна плата за січень-серпень 2021 р. була на 21,8 % більше, ніж за аналогічний період минулого року. Відповідно, збільшилися витрати бізнесу на оплату праці. З урахуванням показника ІСЦ за зазначений період приріст заробітної плати в реальному вимірі може бути оцінений у 12 %. Відповідне збільшення платоспроможного попиту підвищило тиск на споживчий ринок, можливості якого щодо задоволення попиту залишаються обмеженими.

4. **Сформовано значні інфляційні очікування,** що насамперед пов'язані з формуванням «інфляційного навісу» через значне перевищення ІСЦ темпами приросту цін виробників. У третьому кварталі 2021 р. індекс цін виробників у переробній промисловості складав 134,6 % порівняно з третім кварталом 2020 р., продукції сільського господарства – 137,2 %. Відтак, ціни виробників зростали утричі швидше, ніж споживчі. До того ж, рушіями цінової динаміки у багатьох галузях виявилися зовнішні ринки: ціни на експортну промислову продукцію збільшилися на 56,4 %. У той же час споживчі товари короткострокового використання, що реалізуються на внутрішньому ринку, подорожчали на 16,3 %, ті, що реалізовані на експорт – на 47,6 %. Це створює додаткові ризики «відтягування» конкурентоспроможної продукції на вигідніші зовнішні ринки, що погіршуватиме

¹ Euro area annual inflation up to 3.4%. Flash estimate - September 2021. 109/2021 - 1 October 2021. *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11563291/2-01102021-AP-EN.pdf/18dab5f9-9b23-7635-cc31-9112465da2fb>

задоволення внутрішнього попиту та провокуватиме подальше зростання цін, або «трансляції» вищих зовнішніх цін на внутрішній ринок.

Обґрунтоване подальше підвищення інфляційних очікувань пов'язане з суттєвим підвищення вартості енергоносіїв, насамперед природного газу, на внутрішньому ринку в умовах глобального подорожчання енергоресурсів. Причому, якщо вартість газу для населення залишено фіксованою до завершення опалювального сезону, тариф для промислових споживачів збільшився (станом на 19.10.2021 р. цінова пропозиція була вища, ніж на початку року, у 4,5 рази)². Отже, зростання витрат виробників переноситиметься на ціни для споживачів, поглинаючи додатковий платоспроможний ресурс, який вони матимуть через нижчі індивідуальні тарифи.

Певним стримуючим чинником інфляції є стабільність валютного курсу, обумовлена поліпшенням торговельного балансу та політикою «дорогої гривні», яку проводив НБУ: протягом січня-вересня 2021 р. гривня подорожчала відносно долара США на 7,7 %. Проте надалі необхідність закупівлі енергоносіїв за вищими цінами, а також традиційно пікові обсяги видатків державного та місцевих бюджетів наприкінці календарного року ймовірно призведуть до відновлення девальваційного тренду наприкінці 2021 р.

Як тимчасовий, слід розглядати й дезінфляційний ефект високого врожаю більшості сільгоспкультур. Значне збільшення собівартості зберігання врожаю та завищені інфляційні очікування щодо витрат наступного аграрного циклу обумовлять підвищення цін аграрної продукції наприкінці року.

Отже, наразі українська економіка перебуває під впливом посилення інфляційних ризиків, які мають, насамперед, природу «інфляції витрат» та «імпорту інфляції» та можуть обумовити перевищення як прогнозного показника 2021 р. (8,1 % згідно прогнозу КМУ від липня 2020 р., 9,6 % згідно прогнозу НБУ від жовтня 2021 р.), так і встановленого на 2022 р. цільового показника інфляції (5 % ± 1 в. п.). За таких умов Національний банк України у 2021 р. прогнозовано вже чотири рази підвищував облікову ставку: з 5 березня – з 6 % до 6,5 %; з 16 квітня – до 7,5 %; з 23 липня – до 8 %; з 10 вересня – до 8,5 %, а також декларував посилення жорсткості грошово-кредитної політики з метою повернення до цільового показника 2022 року³.

Між тим, описані вище рушії інфляції не дають підстав очікувати дієвості антиінфляційних заходів НБУ, які здійснюватимуться шляхом зменшення грошової пропозиції, зокрема – утримання високого рівня облікової ставки. *Пріоритетним*

² Роботодавці виступили з вимогами до влади щодо визнання проблем в енергетиці кризовою ситуацією рівня надзвичайної та вжиття термінових заходів для її подолання. *Федерація роботодавців України*. 19.10.2021. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/robotodavtsi-vistupili-z-vimogami-do-vladi-shchodo-viznannya-problem-v-energetitsi-krizovoyu-situatsieyu-rivnya-nadzvichajnoji-ta-vzhittya-terminovikh-zakhodiv-dlya-jiji-podolannya>

³ Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 8,5%. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-85>

завданням у найближчій перспективі має стати чітка координація монетарної політики Національного банку та економічної політики Уряду, що забезпечить солідарну відповідальність НБУ та Уряду за цінову динаміку.

Наразі солідарного підходу в Україні бракує, а режим інфляційного таргетування трактується Національним банком вельми вузько: як «монетарний режим, який передбачає відповідальність центрального банку за дотримання проголошеного цільового значення показника інфляції (таргету) впродовж визначеного періоду часу»⁴. Між тим, за визначенням Європейського центрального банку (ЄЦБ), інфляційне таргетування – це *стратегія монетарної політики*, спрямована на підтримання стабільності цін і зосереджена на мінімізації відхилень у прогнозах інфляції від оголошеної інфляційної мети⁵. Отже, досягнення цінової стабільності розглядається як предмет стратегії та як результат узгоджених зусиль центробанку та органів виконавчої влади. Будуючи монетарну політику, ЄЦБ розглядає ймовірні впливи з боку: динаміки валового випуску, попиту на ринку праці, фіскальної політики, платіжного балансу єврозони тощо⁶.

Скоординована політика протидії інфляційним ризикам повинна мати за мету забезпечення чіткого функціонування конкурентних механізмів ціноутворення, запобігання порушенням конкуренції, у т.ч. природними монополістами, створення умов для зниження поточних витрат як складових собівартості.

Рекомендації

1. Для сприяння конкурентним механізмам ціноутворення:

- впровадити у співпраці з органами регіональної та місцевої влади заходи щодо поліпшення доступності оптової логістики (оптові ринки, оптові склади, транспортно-логістичні центри) для зниження вартості та скорочення шляху просування товарів від виробників до кінцевих споживачів, насамперед щодо аграрної продукції АПК (*Мінекономіки, Мінрегіон разом з облдержадміністраціями*);
- сприяти розвитку роздрібно-торговельної мережі для досягнення рівномірності доступу до торговельних мереж у регіональному вимірі для запобігання виникненню локальних дефіцитів чи формуванню локальних монополій – у першу чергу, це стосується територій з низькою щільністю населення, віддалених населених пунктів (*Мінекономіки, Мінрегіон разом з облдержадміністраціями*);

⁴ Національний банк України. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/about/inflationtargeting>.

⁵ Гриценко А.А. Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні: наукова доповідь / А.А. Гриценко, Т.О. Кричевська, О.І. Петрик. – Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2008. – 271 с.

⁶ <https://www.ecb.europa.eu/mopo/strategy/html/index.en.html>

- сприяти поширенню маркетингової інформації щодо наявної товарної пропозиції, рівному доступу до неї усіх учасників ринку (*Мінекономіки у співпраці з галузевими асоціаціями та організаціями роботодавців*);

- удосконалити інструментарій виявлення антиконкурентної поведінки та протидії фактичним проявам недобросовісної конкуренції, зокрема на основі партнерства у цих питаннях з громадськими та самоврядними об'єднаннями бізнесу (*Антимонопольний комітет України*);

- забезпечити системний моніторинг ймовірних зловживань монополюючим становищем та ринкової змови великими торговельними мережами – щодо встановлення торговельних націнок, допуску товарів на полиці тощо (*Антимонопольний комітет України*);

- розглянути можливість застосування товарних інтервенцій із запасів Державного агентства резерву України у разі надмірних цінових сплесків на соціально значущі товари (*Мінекономіки*).

2. Для протидії зловживанням монополюючим становищем та зниження собівартості у сфері енергетики та комунальних послуг:

- запровадити детальний аналіз та постійний моніторинг економічної обґрунтованості тарифоутворення надавачів основних комунальних послуг (опалення, гаряче і холодне водопостачання, водовідведення, транспортування природного газу тощо) із забезпеченням відкритих публікацій отриманих результатів (*Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*);

- здійснювати інформаційну та безпосередню практичну підтримку в оптимізації вибору постачальника споживачами комунальних послуг (допомога в оформленні переходу, укладання та розриву договору тощо, з урахуванням вимог карантинних обмежень) (*Мінрегіон, облдержадміністрації у співпраці з територіальними громадами*);

- включити до пріоритетів інвестування з державного та місцевих бюджетів (включаючи Державний фонд регіонального розвитку) вкладення в проекти енергозбереження, освоєння альтернативних (місцевих) джерел енергії, впровадження конкурентних механізмів надання комунальних послуг (диверсифікації постачальників) (*Мінрегіон, облдержадміністрації у співпраці з територіальними громадами*);

- впровадити механізми жорсткого контролю якості надання послуг у сфері енергетики та комунальних послуг, включаючи впровадження приладів дистанційного контролю та налагодження безперервного прямого зв'язку з отримувачами послуг та їх об'єднаннями (ОСББ) (*Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*).

Додатки

Додаток 1

Зміни споживчих цін на товари та послуги в Україні

(відсотків)

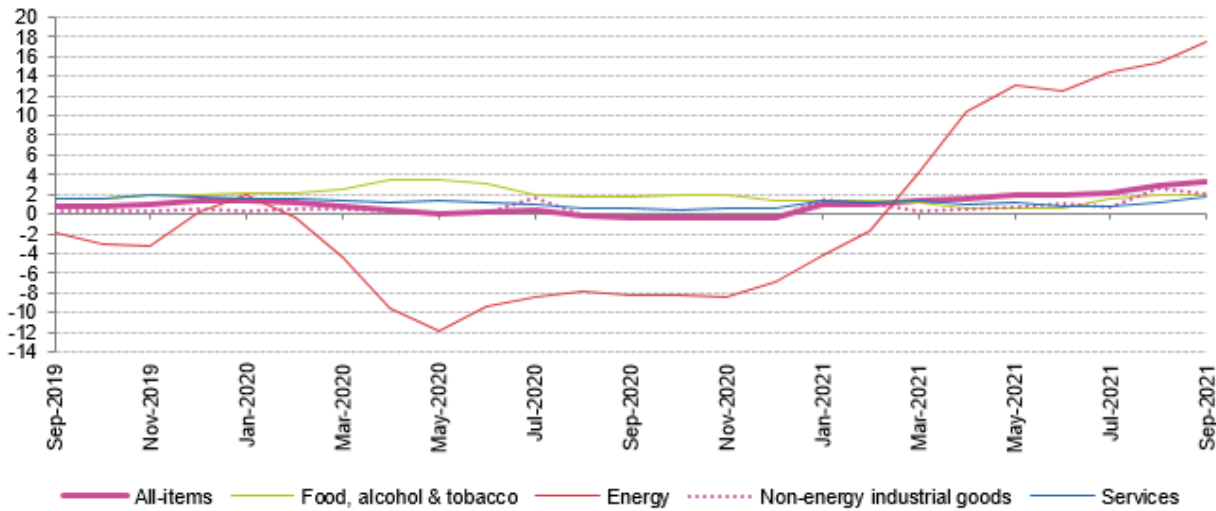
	Вересень 2021 до			Січень– вересень 2021 до
	серпня 2021	грудня 2020	вересня 2020	січня–вересня 2020
Споживчі ціни	1,2	7,5	11,0	9,0
Продукти харчування та безалкогольні напої	1,1	9,0	13,6	10,0
Продукти харчування	1,2	9,3	14,3	10,5
хліб і хлібопродукти	0,8	10,6	15,1	13,4
хліб	1,1	11,3	17,2	15,0
макаронні вироби	0,6	6,5	9,8	8,7
м'ясо та м'ясопродукти	1,7	10,9	12,3	8,1
риба та продукти з риби	0,7	6,9	7,4	6,5
молоко	1,9	3,0	8,7	5,7
сир і м'який сир (творог)	1,3	5,0	7,9	6,4
яйця	13,6	6,0	60,7	57,0
масло	1,6	8,2	10,9	7,4
олія соняшникова	-0,9	43,7	71,7	61,6
фрукти	-3,4	8,3	-3,5	-0,7
овочі	3,0	-13,4	1,7	-8,4
цукор	-0,1	34,0	88,0	71,9
Безалкогольні напої	0,0	2,8	3,0	2,9
Алкогольні напої, тютюнові вироби	0,8	7,9	10,2	9,8
Одяг і взуття	7,9	1,0	-4,2	-4,5
Одяг	7,6	1,5	-4,2	-4,5
Взуття	8,2	0,0	-4,9	-4,7
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	0,5	10,9	25,1	27,2
Утримання та ремонт житла	1,4	10,7	11,7	7,1
Водопостачання	0,0	11,8	11,8	13,6
Каналізація	0,0	18,6	18,6	20,4
Утримання будинків та прибудинкових територій	0,7	3,9	4,0	3,2
Електроенергія	0,0	36,6	36,6	36,6
Природний газ	1,8	13,1	68,6	89,9
Гаряча вода, опалення	0,0	1,3	13,9	11,4
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	0,5	3,6	3,9	2,5
Охорона здоров'я	0,4	4,0	5,5	6,7
Фармацевтична продукція, медичні товари	0,3	2,5	4,1	6,1

та обладнання				
Амбулаторні послуги	1,0	8,1	10,1	9,6
Транспорт	-0,1	8,8	10,8	9,5
Паливо та мастила	-0,2	23,1	31,2	21,8
Транспортні послуги	0,0	13,7	13,6	7,7
залізничний пасажирський транспорт	-1,7	16,9	11,3	8,5
автодорожній пасажирський транспорт	1,1	14,3	14,9	7,8
Зв'язок	0,6	4,9	5,1	4,6
Відпочинок і культура	-0,6	2,2	4,0	2,8
Освіта	13,2	16,6	16,9	14,7
Ресторани та готелі	0,0	5,5	7,4	5,3
Різні товари та послуги	0,7	0,3	6,8	5,9

Джерело: дані Державної служби статистики України. - Режим доступу:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додаток 2

**Euro area annual inflation and its main components (%),
 September 2019 - September 2021**

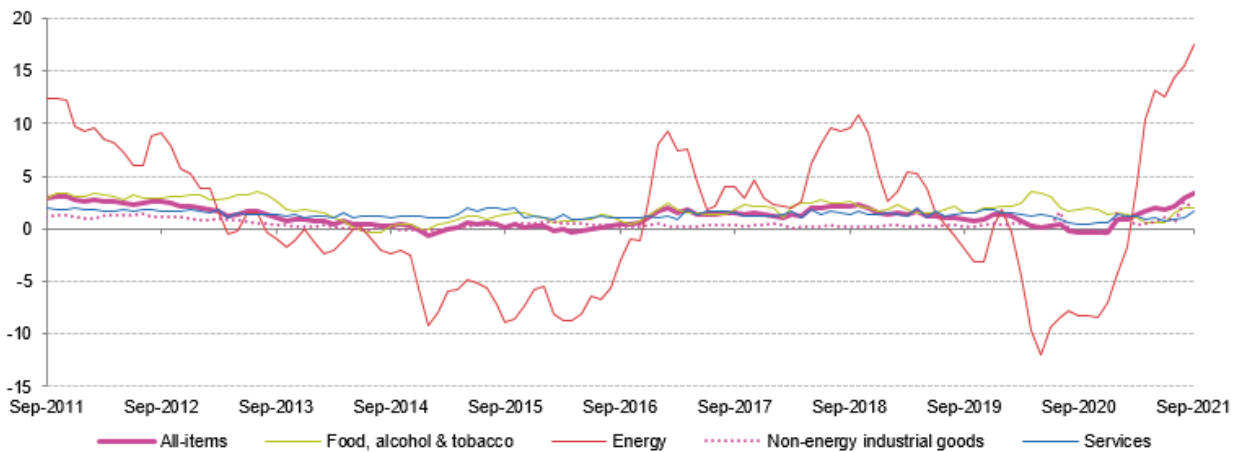
Source: Eurostat (online data code: prc_hicp_manr)

Джерело: Євростат⁷.

Рис. 1. Динаміка інфляції в єврозоні в 2019-2021 рр., %

**Euro area annual inflation and its main components (%),
 September 2011 - September 2021**

Source: Eurostat (online data code: prc_hicp_manr)

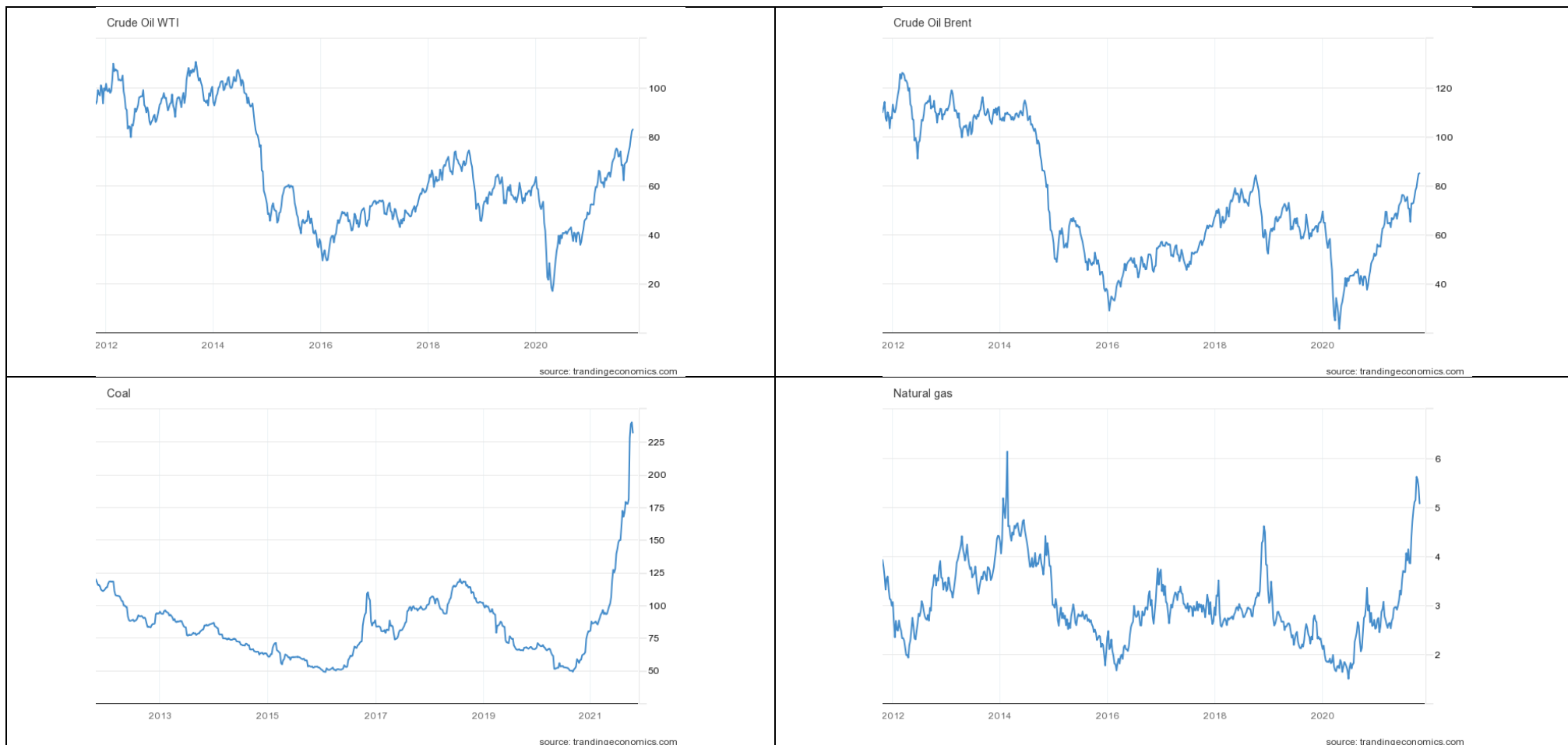

Джерело: так само.

Рис. 2. Динаміка інфляції в єврозоні в 2011-2021 рр., %

⁷ Inflation in the euro area. Eurostat. Statistics Explained. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Inflation_in_the_euro_area

Джерело: Trading Economics.

Рис. 1. Динаміка цін на енергетичні товари на світових ринках в 2011-2021 рр.